

О. О. Григор,
к. держ. упр.,
Черкаський державний технологічний університет

ОЦІНКА РІВНЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА АНАЛІЗ РІВНЯ ВІДКРИТОСТІ У УКРАЇНИ СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВУ

У статті досліджується методологія вимірювання рівня глобалізації. Розглянуто основні комплексні показники і з їх допомогою проаналізовано місце України в глобальних світових процесах. Розглянуто основні глобальні загрози для стабільного розвитку України.

The article is about of the methodology of globalization level measurement. The main complex indexes were under consideration. With the help of indexes it was analyzed position of Ukraine in global word processes. The main global treats for sustainable development of Ukraine were researched.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

З перших років своєї незалежності Україна відзначилася активним входженням на світові фінансові та товарні ринки, участю в міжнародних структурах, обміном знаннями та культурними надбаннями. Країна відкрилася для світу і стала активним учасником переходу до нової економіки, яка має глобальний характер. Ця позиція вимагає глибокого усвідомлення сутності та перспектив входження в глобалізаційні процеси. Складність дослідження та оцінки цього феномена полягає в тому, що глобалізація торкається всіх сфер життя суспільства: політичної, економічної, соціальної, культурної та кожного індивіда окремо. Як відмічають американські дослідники Девід Хелд та Ентоні Макгрю, "світ стрімко перетворюється в соціальний простір, в якому панують економічні та технологічні сили, і зміни в одній частині планети можуть мати далекі наслідки для долі окремих людей та спільнот на іншому кінці земної кулі... Глобалізацію можна представити як процес розширення, поглиблення та прискорення світового співробітництва, який зачіпає всі аспекти соціального життя — від культурного до кримінального, від фінансового до духовного" [7].

Глобалізація — це неоднозначне та багатогранне явище. Поряд з позитивним впливом глобалізаційних процесів, з підвищенням можливостей для економічного і соціального розвитку країни, як то доступ до світових товарних та фінансових ринків, поглиблення та прискорення комунікаційних й інформаційних зв'язків, існує ряд проблем та загроз для країни. До таких проблем можна віднести: посилення корупції, екологічні катастрофи, збільшення розриву між бідними та багатими; втрата національної ідентичності та культури тощо. Тобто будь-яка країна, яка відкривається для світу, має можливість скористатися тими можливостями, які дає глобалізація, але в той же час стає більш відкритою для нових загроз.

Отже, перед країною постає проблема визначення та вимірювання глобалізаційних факторів, які чинять вплив на розвиток країни, виявлення позитивного та негативного впливу; досягнення такого рівня відкритості країни, який забезпечив би найменший рівень загроз.

Здійснити оцінку впливу глобалізації всередині країни, зробити порівняння між країнами, проаналізувати зміни можливо за допомогою ряду стандартних показників глобалізації.

ОСТАННІ ДОСЛІДЖЕННЯ

За останнє десятиріччя розроблено ряд методик, за допомогою яких можна розрахувати відповідні індекси та на їх основі оцінити включення країни в глобалізаційні процеси. Можна відмітити таких вітчизняних та зарубіжних, що присвятили свої дослідження проблемам виміру глобалізації, як Т. Андерсен, Т. Хербертсон, Д. Хансон, С. Переслегін, Н. Ютанов тощо. Також ряд міжнародних організацій зробили великий внесок до розробки набору показників глобалізації. Так, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) розробила три види індикаторів глобалізації: індикатори вихідного стану (ті індикатори, що найчастіше використовуються при аналізі глобалізації усіх країн світу), додаткові індикатори та експериментальні індикатори [3]. Найбільш відомими є дві комплексні системи (враховують як кількісні, так і якісні показники) вимірювання глобалізації: система КОФ та система СЕІР. Перша система розроблена Швейцарським інститутом дослідження бізнес-циклів в Цюріху [2]. Методика розрахунку індексу глобалізації СЕІР запропонована міжнародною організацією Carnegie Endowment for International Peace і складається рейтинговою А.Т. Kearney та журналом "Foreign policy" [1]. Отже, в світовій практиці вже розроблено і використовується ряд показників для виміру рівня впливу глобалізації на розвиток країни, більшість з них дозволяють оцінити тільки економічну та фінансову

складову глобалізації, що, на нашу думку, не дає повної картини змін, що відбувається в країні. Більш цінними вважаємо такі показники, що характеризують системний вплив глобалізації, як кількісний, так і якісний, в усіх сферах життєдіяльності людини.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Завданням даного дослідження є методологія комплексної оцінки рівня глобалізації та аналіз рівня відкритості України світовому господарству. Актуальним питанням є визначення темпів процесів глобалізації України та виявлення загроз від даних процесів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Індекс глобалізації за системою КОФ вперше був представлений у 2002 році швейцарським дослідником Акселем Дрехелем. На сьогодні він розраховується для 209 країн. Враховуючи концептуальні основи глобалізаційних процесів, дослідники розглядають індекс глобалізації, як суму трьох її складових: економічної, соціальної та політичної. Економічна глобалізація характеризується потоками товарів, послуг, капіталу та інформації, які супроводжують міжнародний ринковий обмін. Взагалі, економічна глобалізація має два виміри. Перший — це безпосередньо матеріальні та фінансові потоки, які вимірюються за допомогою таких індикаторів, як рівень торгівлі (у вигляді суми експорту та імпорту товарів та послуг); прями іноземні інвестиції (різниця між надходженнями та відтоками); прями іноземні інвестиції у вигляді цінних паперів (сума внутрішніх та зовнішніх прямих іноземних інвестицій); портфельні інвестиції (у вигляді сум доходів та зобов'язань по цінним паперам) та доходи нерезидентів у вигляді суми заробітної плати та прибутків від інвестицій. Дані індикатори виражаються у відсотках від ВВП.

Інший компонент виміру економічної глобалізації — це перешкоди у торгівлі та русі капіталу, які включають приховані бар'єри імпорту, митні ставки, податки міжнародної торгівлі та індексу контролю руху капіталу.

Враховуючи ті індекси, що вимірюють рівень економічної глобалізації, можемо відмітити, що її рівень прямо залежить від політичних факторів та політичної стабільності в країні. Так, зрозуміло, політична ситуація буде безпосередньо впливати як на рівень іноземних інвестицій, торгівлю, так і на існуючі бар'єри. Отже, для адекватної оцінки рівня глобалізації необхідно врахувати масштаби політичного впливу країни. Для розрахунку Індексу глобалізації за системою КОФ включаються такі індекси, що відображають політичне включення країни в світовий процес: кількість посольств у країні, членства в міжнародних організаціях, участь країни в місіях Рад Безпеки ООН, кількість ратифікованих міжнародних угод.

Не менш важливими індикаторами, за допомогою яких здійснюють вимірювання глобалізаційних процесів, є соціальні індикатори. Саме ці індикатори відображають ступінь включення звичайної людини в міжнародні процеси. До них було віднесено такі показники, як: персональні контакти (телефонний трафік, міжнародний туризм, кількість іноземців, міжнародне листування);

Таблиця 1. Індекси визначення рівня глобалізації за системою КОФ та їх вагові коефіцієнти (2009 р.)

	Індекси	Ваговий коефіцієнт
A.	Економічна глобалізація	0,37
	<i>1. Реальні потоки</i>	0,50
	Торгівля (відсоток від ВВП)	0,19
	Іноземні прямі інвестиції, потоки (відсоток від ВВП)	0,20
	Іноземні прямі інвестиції, цінні папери (відсоток від ВВП)	0,24
	Портфельні інвестиції (відсоток від ВВП)	0,17
	Виплати іноземцям (відсоток від ВВП)	0,20
	<i>2. Перешкоди</i>	0,50
	Приховані імпорتنі бар'єри	0,22
	Митні платежі	0,28
	Податки на міжнародну торгівлю (відсотки від поточних відшкодувань)	0,27
	Обмеження руху капіталу	0,22
B.	Соціальна глобалізація	0,39
	<i>1. Данні по персональним контактам</i>	0,33
	Телефонний трафік	0,26
	Трансферти (відсоток від ВВП)	0,03
	Міжнародний туризм	0,26
	Іноземці (відсоток від загальної кількості населення)	0,20
	Міжнародне листування	0,25
	<i>2. Данні по інформаційним потокам</i>	0,36
	Користувачі Інтернет-зв'язку (на 1000 населення)	0,36
	Телевізори (на 1000 населення)	0,36
	Торгівля газетами (відсоток від ВВП)	0,28
	<i>3. Данні по культурній відповідності</i>	0,31
	Кількість ресторанів «МакДональдс» (на одиницю)	0,43
	Кількість фірм «Ікеа» (на одиницю)	0,44
	Торгівля книгами (відсоток від ВВП)	0,12
C.	Політична глобалізація	0,25
	Кількість посольств в країні	0,25
	Членство в міжнародних організаціях	0,28
	Участь в місіях Рад Безпеки ООН	0,22
	Міжнародні угоди	0,25

інформаційні потоки (кількість користувачів Інтернет-зв'язку, кількість осіб, що мають телевізори, торгівля газетами та іншими періодичними виданнями) та данні по культурній спорідненості.

Загальний індекс глобалізації розраховується як сума всіх її складових, які було розглянуто вище, враховуючи відповідні вагові коефіцієнти. За останніми дослідженнями, 2009 року дані вагові коефіцієнти становили: для економічної глобалізації — 0,34, для соціальної глобалізації — 0,37, для політичної — 0,29 (табл. 1) [2].

Як бачимо, соціальна складова глобалізації має найбільшу вагу серед інших, що вказує на важливість соціальних аспектів. Ця важливість зумовлюється тим, що глобалізація створює великі загрози для соціальної сфери країн, що не підготовлені належним чином до цих процесів, і викликає появу таких явищ, як корупція, розповсюдження наркотиків, незаконне використання інтелектуальної власності, навіть втрата мови та ідентичності нації. Відповідно дані прояви будуть нівелювати те позитивне, що відбувається в економічній та політичній сфері.

Проаналізуємо, як змінювався

Індекс глобалізації за системою КОФ для України протягом 1991—2007 років (рис. 1) [2].

Як видно з наведених даних, загальний індекс глобалізації 2007 року для України склав 68,15 (100 балів — максимальна оцінка). Виходячи з того, що в 2007 році в рейтинг включили 208 країн світу, то Україна зайняла 46-ту позицію в рейтингу.

Протягом періоду, що аналізується, рівень глобалізації України збільшувався досить швидкими темпами: в 2,3 рази, починаючи з 1991 року. Особливо швидко збільшувався індекс по політичній складовій — в 3,36 рази, індекс соціальної глобалізації збільшився в 2,1 разу і найменшими темпами зростала економічна складова — в 1,97 рази. Якщо проаналізувати дані в розрізі показників, то бачимо, що в 2007 році індекс економічної глобалізації становив 64,6, соціальної глобалізації — 60,5 і політичної глобалізації — 85,54. Особливу увагу хотілося б звернути на соціальну складову. Найбільший вплив на збільшення індексу соціальної глобалізації відбувається по інформаційним потокам (84,4 бали в 2007 році), а найбільший темп змін відбувається по культурній складовій (темپ росту з

1991 року по 1997 рік склав 835%). Вважаємо, посилення інформаційної складової є досить позитивним моментом оскільки "нова економіка", яка приходить на зміну "індустріальній економіці", саме базується на інформаційних технологіях та Інтернеті. На сьогодні використання інформаційних технологій є ключовим фактором переходу до нової економіки. Для того, щоб врахувати даний фактор при оцінці рівня глобалізації країни, в 1999 році науковим співробітником Meta Group Говардом Рубіном було розроблено Індекс глобальної інформаційної економіки (Global New E-Economy Index). При аналізі даного індексу пропонується розглядати наступні категорії та показники.

1. Робочі місця, що вимагають високої кваліфікації: кваліфіковані інженерні робітники; наявність ІТ-спеціалістів; наявність компетентних керівників; кількість студентів вищих навчальних закладів.

2. Глобалізація економіки: експорт товарів, експорт комерційних послуг, прямі інвестиційні потоки закордон, прямі вкладення в майно за кордоном, протекціонізм.

3. Динаміка економіки та конкуренція: загальна продуктивність, мотивація працівників, управління процесами, підприємництво, фінансовий добробут компанії, венчурний капітал.

4. Трансформація в інформаційну економіку: доступ до Інтернету, електронна комерція, вкладення в телекомунікації; комп'ютери, що використовуються; потужність комп'ютерів.

5. Можливості для впровадження технологічних нововведень: кількість виданих патентів, загальний обсяг витрат на дослідження та розробки, загальна кількість робітників в країні, зайнятих в дослідженнях та розробка [3].

Як бачимо, поряд з традиційними показниками виміру рівня глобалізації (реальні матеріальні, фінансові потоки, протекціоністські заходи), цей індекс враховує такі можливості, як прискорення та готовність країни до впровадження інформаційних та технологічних нововведень. Зрозуміло, що існує висока інформаційна нерівність між тими країнами, які мають доступ до ІТ, і тими, у яких цей доступ обмежений (цей індекс саме дає чітку можливість дослідити цю нерівність). За допомогою Індексу глобальної інформаційної технології можна проаналізувати "сильні" та "слабкі" сторони країни в цій сфері та розробити стратегії, які допомогли б прискорити процес переходу до нової інформаційної економіки. На жаль, на сьогодні Україна не входить до переліку країн, щодо яких розраховується даний індекс. Як приклад хочемо навести, що до лідерів на сьогодні відносяться такі країни, як США, Японія, Німеччина, Франція. Росія займає 44-е місце з 47 країн, що досліджувалися.

Поряд з методикою розрахунку Індексу глобалізації за системою КОФ, рейтингова компанія А.Т. Kearney та журнал Foreign Policy розраховує рівень глобалізації на основі І4 показників. У основі розрахунків, як і у системі КОФ, досліджується економічна, політична та соціальна інтеграція і додатково розвиток глобальних технологій [2]. Показники групуються в чотири основних блоки:

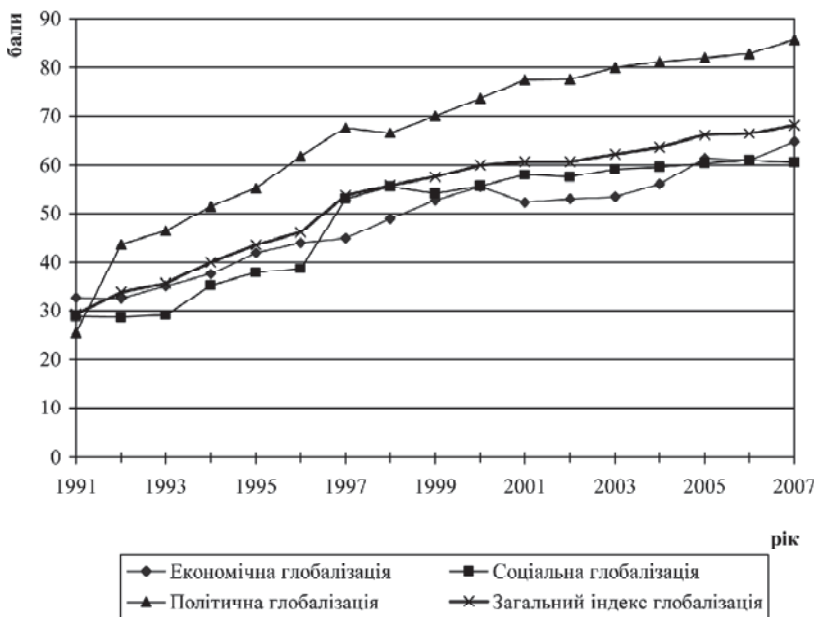

Рис. 1. Індекс рівня глобалізації за системою KOF в Україні за 1991–2007 роки

— економічна інтеграція: обсяги міжнародної торгівлі та прями іноземні інвестиції;

— персональні міжнародні контакти: дані про міжнародні поїздки, міжнародні телефонні розмови, поштові відправлення;

— розвиток глобальних технологій: користувачі Інтернет, Інтернет-провайдери, безпечні сервери;

— участь у глобальних політичних процесах (кількість організацій та місій ООН, в яких країна бере участь, кількість дипломатичних представництв, дер-

жавні трансферти).

Тобто бачимо, що набір показників практично ідентичний тому, який використовується у системі KOF. За системою CEIP в 2007 році для України було отримано такі результати: 55-та позиція за участь в глобалізаційних процесах, 53-я — за розвиток глобальних технологій, 49-та — за персональні контакти і 17-те місце за економічну інтеграцію. В цілому, серед 72 країн світу Україна зайняла 43 місце (за системою KOF — 46 місце).

Поряд з показниками, що вимірюють рівень глобалізації, вважаємо за

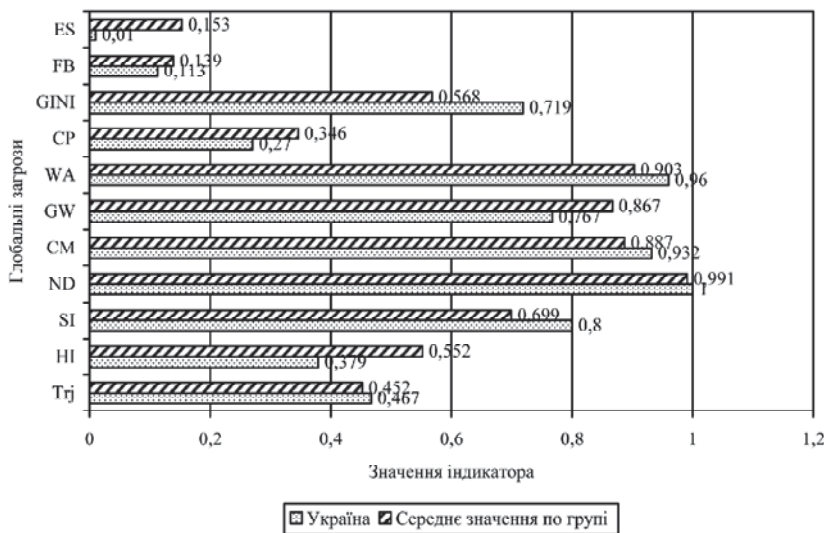

Рис. 2. Аналіз глобальних загроз для України в 2008 році

ES — глобальне зниження енергетичної безпеки (індекс енергетичної безпеки);
 FB — порушення балансу між біологічною можливістю землі та потребами людства в біосфері в контексті виміру демографічної структури світу;

GINI — нерівність між людьми та країнами на землі;

CP — збільшення корупції;

WA — обмеженість доступу до питної води;

GW — глобальне потепління (викиди CO₂);

CM — дитяча смертність;

ND — природні катаклізми, викликані глобальними змінами клімату;

SI — держана нестабільність;

HI — розповсюдження глобальних хвороб;

Trj — загальний індекс безпеки країни.

потрібне розглядати та аналізувати, які проблеми і загрози глобалізаційні процеси несуть країні.

Індекс сталого розвитку для України в 2008 році становить 0,633 (рівень гармонізації — 0,398, економічний вимір — 0,455, екологічний вимір — 0,741, соціальний вимір — 0,704) [6]. На рис.2 представлено основні загрози для сталого розвитку України та їх оцінка в 2008 році в порівнянні з групою із 23 країн [4].

Якщо проаналізувати основні глобальні загрози та їх вплив на стійкість розвитку країни, то можна побачити, що Україна найбільш підлягає таким загрозам, як розповсюдження глобальних хворобам, особливо СНІД та туберкульоз, низький рівень енергетичної безпеки; висока дитяча смертність, збільшення корупції, державна нестабільність та висока нерівність між людьми, екологічні катастрофи. Все це впливає на інвестиційну привабливість української економіки.

ВИСНОВКИ ТА НАПРЯМИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, дослідження основних комплексних показників виміру глобалізації показало, що вони включають в себе економічний, політичний а соціальний виміри. Це зроблено з метою висвітлення кількісних та якісних змін, які відбуваються за участю країн в процесі глобалізації. Враховуючи перехід від індустріальної економіки до "нової економіки", яка базується на інформаційних технологіях та Інтернеті, доцільно враховувати даний фактор (поряд з іншими) при оцінці рівня глобалізації країни. Тому, на нашу думку, підвищується значення застосування Індексу глобальної інформаційної економіки.

Україна відкривається світу досить швидкими темпами. Разом з можливостями, які несе глобалізація, країна отримала велику кількість загроз для свого сталого розвитку. Отже, розробляючи подальші стратегії розвитку країни та її входження на міжнародну арену, необхідно аналізувати всі можливості та небезпеки, які можуть виникнути в процесі глобалізації. Подальшого дослідження потребує питання, які яким чином рівень інтенсивності процесів глобалізації України впливає на інвестиційну привабливість української економіки.

Література:

1. Globalization Index (A.T. Kearney, Foreign Policy Magazine). — Режим доступу: <http://atkearney.com>.

2. Globalization Index (KOF). — Режим доступу: <http://globalization.kof.ethz.ch>.

3. OECD Handbook on Economic Globalization Indicators. — OECD, 2005. — Режим доступу: www.oecd.org.

4. Глобальні загрози (Global threats). — Режим доступу: <http://wcd.org.ua/uk/node/394>.

5. Государственная стратегия перехода к информационной экономике // Государство в XXI веке, выпуск 7. — стр. 18—20. — Режим доступу: www.microsoft.com/rus/government.

6. Показник сталого розвитку (Sustainable Development Index). — Режим доступу: <http://wcd.org.ua/uk/node/394>.

7. Хелд Д., Макгрю Е. Глобальні трансформації. — Режим доступу: www.politizdat.ru/fragment/16/.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2010 р.